

Paul Wachtel

## A külföldi bankok szerepe a közép-európai átmeneti gazdaságokban II.

---

A visegrádi országok mindegyike eltérő módszert választott a bankszektor átszervezésére: Csehországban a bankok részt vettek a kuponos privatizációban, Magyarországon már a privatizáció előtt szorgalmazták a külföldiek szerepvállalását, míg Lengyelországban a privatizációban a nyilvános ajánlattételre helyezték a hangsúlyt, általában stratégiai befektető részvételével és ellenőrzésével. Következésképpen a külföldi bankok szerepe mindegyik országban eltérő. A szerző tanulmánya második részében a külföldi bankoknak a visegrádi országok bankszektoraiban játszott szerepét vizsgálja, és röviden tárgyalja néhány más átmeneti gazdaság tapasztalatait is.\*

---

### Külföldi bankok tevékenysége Közép-Kelet-Európában

#### *Lengyelország*

A lengyel bankszektor megértéséhez kulcsfontosságú annak felismerése, hogy a kormány igen erősen kézben tartja a bankszektor fejlődésének tervezését. Ez valamilyen mértékben elkerülhetetlen, hiszen a bankszektor reformja erősen kötődik az egész gazdaság reformjához. Így a agrárszövetkezeti szektor fizetéseképtelenségének problémáját nem lehet addig megoldani, amíg nem változik meg lényegesen magának a mezőgazdaságnak a szerkezete. Emellett még mindig vannak nagy pénzintézetek, amelyek állami kézben vannak, például a takarékbankok és néhány kereskedelmi bank.

Mindazonáltal amióta az egyszintű bankrendszer az 1980-as évek végén felbomlásnak indult, jelentős eredmények történtek a modern bankrendszer kialakításában. Az *1. táblázat* a bankrendszer 1995. évi felépítését mutatja. Az egyes csoportokban szereplő bankok száma nem mérőszáma a banki tevékenységnek. A bankrendszer eszközeinek túlnyomó része néhány állami bankban (beleértve a takarékbankot), a központi bankból 1989-ben kivált kilenc kereskedelmi bankban, 20-25 magánbankban és néhány külföldi bankban koncentrálódik.

---

\* A visegrádi országok bankszektorának összehasonlító elemzése megtalálható *Bonin–Wachtel* [1996] írásában.

## 1. táblázat

A lengyelországi bankok száma típus szerint, 1995

|                             |      |
|-----------------------------|------|
| Állami bankok               | 15   |
| Mezőgazdasági szövetkezetek | 1627 |
| Kereskedelmi bankok         | 9    |
| Magánbankok                 | 72   |
| Külföldi bankok             | 9    |
| Külföldi bankok fiókjai     | 3    |
| Külföldi bankok képviselői  | 21   |

A legfontosabb kereskedelmi bankok a központi bankból 1989-ben kivált kilenc bank. 1996 közepére a kilencből négyet privatizáltak. Ki kell emelnünk, hogy az egyik privatizált bankban – a Bank Slaskiban (BSK) – egy külföldi stratégiai befektetőnek jelentős kisebbségi tulajdona van: az ING nagy holland multinacionális bank 25,9 százalékos részesedéssel rendelkezik. Az ING komoly érdeklődést tanúsít a Banki Slaski és a lengyel bankrendszer iránt. Stan Sczurek, az ING Bank Warsaw elnöke így foglalja össze a stratégiájukat: „Mi annyira elköteleztük magunkat Lengyelországhoz, hogy folytatni szándékozunk befektetési tevékenységünket; ha bármi olyat találunk, ami beleillik üzletpolitikánkba, figyelembe vesszük. Már jeleztük, hogy növelnénk részesedésünket a Slaskiban, és most a Pénzügyminisztériumon van a sor, hogy döntsön.” (*Reuters European Business Report*, 1995. május 22.)

Az ING-Bank Slaski azt tervezi, hogy kiterjeszti működését a befektetési banki tevékenységre, amely magában foglalna egy befektetési alapot és jegyzési garanciavállalást (*underwriting*). Az ING már eddig is közreműködött néhány multinacionális vállalat lengyel leányvállalatának kereskedelmipapír-kibocsátási programjában, és tervezi hogy 1995 végére az önkormányzati és vállalati kötvénykibocsátásban is szerepet vállal jegyzési garanciavállalóként. Végezetül, az ING várhatóan többségi részesedést szerez a Bank Slaskiban.

Az első lengyel privatizációs akció – a Wielkopolski Bank (WBK) privatizációja 1993-ban – külföldi részvétel nélkül ment végbe, de az Allied Irish Bank a második részvénykibocsátáson 1995-ben kisebbségi részesedésre tett szert. Az Alliednak opciója van az EBRD WBK-részesedésére, és végül az ellenőrzést is átveheti a bank felett.

1990–1992-ben sokan kaptak engedélyt a bankalapításra. A magánbankok gomba módra szaporodtak, és sok probléma származott a tapasztalatok hiányából, a rossz hitelekkel és az esetenkénti csalásokból. 1994-ben a lengyel jegybank (NBP) felfüggesztette négy bank engedélyét, és körülbelül 15 kisbankot vagy felvásároltak vagy összeolvasztottak. A magánbankoknak csak egyharmada folytat önálló aktív banktevékenységet, bár néhányuk a legnagyobb lengyel bankok közé is felkapaszkodott.

Ugyanebben az időszakban néhány külföldi bank és bankképviselő engedélyt kapott bankalapításra. Gyorsan terjeszkedtek, és nagy nyereségekre tettek szert. 1994-ben a külföldi bankok a kereskedelmi bankok eszközállományából 3 százalékkal, a profitból pedig 23 százalékkal részesedtek. A külföldi bankok tőkéje (beleértve a lengyel bankokba történt stratégiai befektetést) a bankszektor tőkéjének 8,5 százaléka volt, ennek legnagyobb részét, körülbelül egynegyedét a holland tőke tette ki. Az Egyesült Államok 19 százalékkal részesedik, míg a következők mindegyike kb. 10–15 százalékot tudhat magának: Németország, Franciaország, Ausztria és az EBRD.

A saját tőke szerinti rangsorolás alapján csak egy külföldi bank – a Citibank – volt a 20 legnagyobb bank között 1994 végén Lengyelországban. A Citibank 42 millió dolláros tőkéjével és 411 millió dolláros eszközállományával a 19. volt. A rangsorban több kül-

földi részvétellel rendelkező bank is található – a lengyel fejlesztési bank (PBR) (80 millió dollár), Bank Slaski (152 millió dollár) és a WBK (51 millió dollár).

A külföldi részvétel Lengyelországban egy maroknyi külföldi bankra, néhány vegyes bankra és lengyel bankokban lévő stratégiai részesedésre terjed ki. A 2. táblázat a Lengyelországban jelenlévő külföldi bankokat tartalmazza, ezenkívül még megtalálható néhány külföldi bankfiók és képviselő. Az első teljes körű bankjogosítvánnyal rendelkező bank a Raiffeisen Centralbank volt, amely 1990-ben kezdte meg működését, és saját tőkéje körülbelül 7 millió dollár. A hagyományos banktevékenységek mellett tanácsadást, jegyzési garanciavállalást és lízingelést végez. A külföldi bankok némelyike kisbank, amely részben az Egyesült Államokba és más országokba kivándorolt lengyelek befektetéseiből jött létre. Néhány bank azonban jelentős nyugati bankok befektetéseként alakult meg. A nagy nyugati bankok közelmúltbeli befektetései – mind a privatizáción, mind pedig létező bankokba való befektetésen keresztül – a megújult és élénk érdeklődést jelzik a lengyel bankrendszerben való részvétel iránt.

A külföldiek a bankokon túl a pénzügyi szektor más területei iránt is érdeklődést mutatnak. A Citibank, a Creditanstalt Securities és a Credit Suisse First Boston brókeri tevékenységet is folytat. Az ING Bank néhány tőkepiaci instrumentumot is bevezetett – piacra dobott egy dollárhoz indexelt kötvényt és egy kereskedelmi papírt is. Ezenkívül több befektetési banknak van kirendeltsége Lengyelországban.

A kormány külföldi bankokkal kapcsolatos politikája változott a kilencvenes évek kezdete óta. Eredetileg a bankalapítási engedélyeket egyaránt megadták belföldi és külföldi kérelmezők számára. A külföldi bankok adókedvezményt kaptak, és tőkéjük egy részét keményvalutában is tarthatták. Csak néhány külföldi bank jelent meg a piacon a lengyel gazdaság bizonytalan helyzete miatt. Most már elhibázottnak tartják, hogy hozzájárultak kis, alultőkésített és kevés banki tapasztalattal rendelkező bankok elterjedéséhez. A külföldi bankok tőkekövetelményeit megszigorították és az adókedvezményeket eltörölték. 1992 óta a hatóságok nem szívesen adnak ki bankalapítási engedélyeket, különösen külföldiek számára.<sup>1</sup> A külföldi tőkét inkább a már létező lengyel bankokba próbálják terelni, így segítve elő a bankkonszolidációt és új tőke beáramlását a bankszektorba. Ezt az új politikát jól illusztrálja egy 1996 szeptemberében létrejött üzlet. A Ford Credit Europe megkapta a bankalapítási engedélyt a Ford Bank Polska létrehozásához, amely autókerekességet, lízingelést és eladást szándékozik finanszírozni. Az engedélyért cserébe a Ford vállalta, hogy jelentékeny összeget investál a WBK-ba, amely átvette egy tönkrement regionális bank, a Budgoski Bank betéteit. Az új külföldi bankok belépését a hatóságok céljainak megfelelő lépés kíséri: konszolidáció és új tőke beáramlása.

Stratégiai befektetők felkutatása némi nehézségbe ütközött. Ennek egyik oka, hogy az 1991-es bankprivatizációról szóló törvény kimondta, hogy a külföldi befektetők csak 30 százalékig szerezhetnek részesedést egy bankban. A stratégiai befektetőknek azonban ennél nagyobb részesedésre van szükségük ahhoz, hogy aktív szerepet játszassanak a bank vezetésében. A pénzügyminisztérium nagyobb részesedést is kiharcolhat. Az Allied Irish Bank várhatóan átveszi az EBRD részesedését a WBK-ban, ami révén többségi tulajdonos lesz. Egy másik ok pedig abban rejlik, hogy a privatizációs folyamat lelassult, mert a varsói tőzsde nem volt képes felszívni az összes kibocsátott részvényt. A pénzügyminisztériumnak kellett kiegyensúlyoznia a potenciális külföldi befektetők követeléseit és a bankok stratégiai befektetőkkel szembeni ellenállását, valamint a politikusok ellenérzéseit azzal szemben, hogy a bankszektorban engedélyezik a külföldi ellenőrzést.

<sup>1</sup> Van néhány kivétel: a BNP–Dresdner megkapta az engedélyt 1994-ben, állítólag azért, mert Lengyelország érdekében közbenjárt a hitelezők Londoni Klubjában. A Westdeutsche Landesbank 1995-ben, a Ford Credit Europe pedig 1996-ban kapta meg az engedélyt.

2. táblázat  
Nagyobb külföldi bankok Lengyelországban

| Név                                    | Részesedés                                                                                                                                                                                                                                                 | Eszközök<br>1993 végén<br>(milliárd zloty) |
|----------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------|
| American Bank in Poland                | 57,4 százalék három amerikai befektető tulajdonában (Morrison-Knudsen, Bankers Trust, Time Warner)                                                                                                                                                         | 2 771                                      |
| International Bank in Poland (IBP)     | Az ABN Amro/BCI és a Credit Lyonnais közös bankja, a részvények egy része az IFC és néhány lengyel bank kezében van                                                                                                                                        | 2 237                                      |
| Polski Bank Rozwoju (PBR)              | 6,2 százalék külföldi bankok tulajdonában                                                                                                                                                                                                                  | 6 582                                      |
| Polish–American Mortgage Bank          | 50 százalék a Polish–American Enterprise Fund tulajdonában van                                                                                                                                                                                             | 303                                        |
| Raiffeisen Centralbank                 | 100 százalékos osztrák tulajdonban                                                                                                                                                                                                                         | 3 703                                      |
| Wielkopolski Bank (WBK)                | 1993-ban privatizálták 23,5 százalékos EBRD-részesedéssel, 16,3 százalék az Allied Irishhez került egy 20 millió dolláros tőkeinjekcióval 1995 januárjában. Az Allied Irish opciója van az EBRD-részesedésre, s ezzel meghatározó részesedésre tehet szert | 20 038                                     |
| Bank Slaski (BSK)                      | 1994-ben privatizálták, 29,5 százalék ING-tulajdonban                                                                                                                                                                                                      | 40 223                                     |
| Citibank                               | Az anyavállalat tulajdonában van                                                                                                                                                                                                                           | 5 011                                      |
| BNP–Dresdner                           | Vegyes bank, 1994-ben kapta meg a bankalapításra az engedélyt                                                                                                                                                                                              | 9 135                                      |
| Inter Bank– ABN Amro                   | 1994 decemberében vették meg 20 millió dolláros tőkeinjekcióval                                                                                                                                                                                            |                                            |
| Bank Rozwoju Eksportu (BRE)            | 1992-ben privatizálták, 21 százalékban Commerzbank tulajdonába került egy 35 millió dolláros tőkeinjekcióval (új kibocsátás) 1993-ban                                                                                                                      | 9 135                                      |
| Bank Rolno–Prezemyslowy                | 20 százalékban a Polish American Enterprise Fund tulajdonában, egy nagy holland bank (Rabobank) befektetése tárgyalás alatt                                                                                                                                | 202                                        |
| PierwsznPolsko–Amerykanski Bankarow    | 47,1 százalék a Polish American Enterprise Fund tulajdonában van                                                                                                                                                                                           | 752                                        |
| Bank Creditanstalt                     | Az anyavállalat 100 százalékos tulajdona                                                                                                                                                                                                                   | 1 653                                      |
| Solidarnosc Chase Bank–GE Capital Bank | D.T. Chase által 1991-ben alapítva, a GE Capital 90 százalékos befektetése folyamatban van                                                                                                                                                                 | 441                                        |
| Westdeutsche Landesbank                | 1995-ben kapott bankalapítási engedélyt                                                                                                                                                                                                                    |                                            |

1994–1995-ben megújult az érdeklődés a lengyel bankok iránt, ami elsősorban a Londoni Klub Lengyelország külföldi adósságáról való tárgyalásainak volt köszönhető. Három esetben tőkeinjekcióval szereztek jelentős kisebbségi részesedést külföldi bankok, ezek közé tartozott az ING befektetése a Bank Slaskiba 1994-ben. A külföldi bankok lengyel bankokba történő befektetése majdnem elérte a 100 millió dollárt, a tárgyalások még folynak néhány német bankkal. A lengyel gazdaság fejlődésével más külföldi bankok is érdeklődni fognak lengyel bankok megvétele iránt, még akkor is, ha azok nincsenek teljesen rendben. Jelenleg másképpen nem lehet belépni a lengyel piacra, és az árak sem olyan magasak.

A lengyel hatóságoknak sikerült meggyőzniük a külföldieket a privatizációban való részvételre. Ez azért meglepő, mert a kereskedelmi bankok továbbra is régi ügyfeleiknek hiteleznek. A hitelt felvevőknek dokumentált üzleti tervvel kell rendelkezniük, és a bankoknak elégséges tartalékot kell képezniük a rossz hitelekre, hogy privatizálni lehessen őket. Ráadásul a bankok inkább állampapírokat tartanak ahelyett, hogy a vállalkozásoknak való hitelezést bővítenék.

A külföldi bankok viszonylag sikeresen bővítették hitelezési tevékenységeiket, de ők elsősorban külföldi ügyfeleket szolgálnak ki. Nyereségesek voltak jó minőségű portfóliójuknak és külföldi klienseiknek köszönhetően. A külföldi bankok rossz hitelei nem érték el az eszközök 10 százalékát, míg a lengyel bankoknak gyakran még mindig az eszközök 30 százaléka rossz hitel.

Az IBP a nyereséges külföldi bankok egyik példája. A vállalati ügyfelek rendszerint multinacionális cégek egyes vállalatai, amelyeket a bank már külföldről ismer. A bank ki szeretné terjeszteni tevékenységét a legnagyobb és legjobban ismert lengyel vállalatokra. Az érdeklődést a lengyel vállalatokra vonatkozó információk megbízhatósága fogja egyelőre vissza. Ez azonban az összes hiteleknek még mindig csak egy kis része. A hitelezésen kívül a bank vállalati pénzügyi és privatizációs tanácsadásban is aktív szerepet vállal.

### *Magyarország*

A első külföldi bankok megjelenése még az 1987-es bankreformra nyúlik vissza. A Citibank ekkor jelent meg Magyarországon – eredetileg a Magyar Nemzeti Bankkal (MNB) való egyes vállalként, ami ma már a Citibank teljes tulajdona. A külföldi bankok belépését a magyar piacra aktívan támogatták, és 24 egyes tulajdonú kereskedelmi bank működik (teljes jogú bankok legalább 50 százalékos külföldi részesedéssel). Ahogy a 3. táblázat is mutatja, a külföldiek jelentős szerepet játszanak a magyar bankszektorban.

A külföldi bankok magyarországi megjelenésének két fő formája van. Az elsőhöz tartoznak a egyes bankok, amelyek lényegében Magyarországon működő külföldi bankok. Piacra lépésüket a pénzügyi törvény szabályozza, amely előírja a tőkeigyelelési követelményeket, a bank vezetőinek jóváhagyását stb., de a törvény ösztönözte az új bankok belépését. Időnként felmerült, hogy külföldiek számára korlátozni kellene a bankalapítási engedélyek kiadását, hogy a külföldiek inkább a magyar bankok privatizációjában vegyenek részt, de semmi jel nem utal arra, hogy ezt a politikát a magyar hatóságok a magukávé tették volna. A külföldi bankok megjelenésének másik formája a külföldiek részvétele a nagy, állami tulajdonú magyar kereskedelmi bankok privatizációjában. A kormány aktívan igyekszik a külföldieket bevonni a folyamatba, és a nagy bankok privatizálása befejezésének – egyébként valószínűtlen – határidejeként az 1997-es évet jelölte meg.

A külföldi bankok megjelenésének első formája – a egyes bankok – nagyon sikeres-

3. táblázat  
A magyar bankrendszer szerkezete  
(1996. június)

| Megnevezés                                        | Szám   | Mérlegfőösszeg<br>(milliárd forint) |
|---------------------------------------------------|--------|-------------------------------------|
| Nagybank                                          | 7      | 2835,1                              |
| – állami tulajdonban                              | 2      | 591,9                               |
| – magántulajdonban                                | 5      | 2243,2                              |
| ebből legalább 50 százalékos külföldi részesedésű | 3      | 783,4                               |
| Középbank                                         | 10     | 779,1                               |
| – állami tulajdonban                              | 3      | 213,5                               |
| – magántulajdonban                                | 7      | 565,6                               |
| ebből legalább 50 százalékos külföldi részesedésű | 7      | 565,6                               |
| Kisbank                                           | 22     | 377,0                               |
| – állami tulajdonban                              | 7      | 87,6                                |
| – magántulajdonban                                | 15     | 289,5                               |
| ebből legalább 50 százalékos külföldi részesedésű | 14     | 272,7                               |
| <i>Bankszektor összesen</i>                       | 39 *   | 3991,2                              |
| – állami tulajdonban                              | 12     | 893,0                               |
| – magántulajdonban                                | 27     | 3098,2                              |
| ebből legalább 50 százalékos külföldi részesedésű | 24     | 1621,6                              |
| <i>Takarékszövetkezetek összesen</i>              | 256 ** | 202,9                               |
| <i>Pénzüintézetek összesen</i>                    | 295    | 4194,1                              |

\* Ebből 31 kereskedelmi bank (24 vegyes tulajdonú, 7 szakosított pénzüintézet, 1 befektetési bank).

\*\* 248 takarékszövetkezet, 7 hitelszövetkezet, 1 takarékbank.

Forrás: Magyar Nemzeti Bank.

nek bizonyult eddig. A második forma – külföldiek részvétele a privatizációban – valamivel kevésbé volt eredményes.

A külföldi stratégiai befektetők részvétele a privatizációs tervek fontos eleme volt. Olyan stratégiai befektetőket kerestek, akik vezetési tapasztalatokat és tőkét hoznak a bankokba. A Magyar Külkereskedelmi Bank privatizációjában az EBRD és egy nagy német bank, a Bayerische Landesbank (BLB) vett részt. 1994-ben a külföldi befektetők 54 millió dollárt fizettek meglévő és újonnan kibocsátott részvényekért. A Budapest Bank 1995. decemberi privatizációja előtt ez volt a legnagyobb működőtőke-befektetés a bankszektorba a régióban.

1994 végén a kormány a Budapest Bankot az MKB-hez hasonlóan – azaz egy külföldi stratégiai befektető bevonásával – akarta privatizálni. Négy nyugati bank jelezte érdeklődését, és a Credit Suisse-szel megkezdődtek a tárgyalások a többségi tulajdon átvételéről. 1995 márciusában a CS valamilyen okból megszakította a tárgyalásokat, és a bank privatizációja megakadt. Bár a bank két bankkonszolidációban is részt vett, kérdéses lehetett a portfólió minősége és a menedzsment változtatásokra való képessége. Mindazonáltal a nyár végére újabb külföldi befektetők jelezték érdeklődésüket a Budapest Bank iránt.

1995 decemberében a GE Capital 87 millió dollárt fizetett 27,5 százalékos részesedésért a Budapest Bankban egy meglehetősen összetett konstrukció keretében. Ami a bank menedzsmentjét illeti, a GE teljes ellenőrzést gyakorol a bankban, opciója van az EBRD

és az állami kézben maradó részvények megvásárlására, opciója arra, hogy a bankot visszaadja az államnak, és arra, hogy bizonyos rossz hitelektől megszabaduljon.

A legnagyobb magyar bank – az OTP – privatizációja is zajlik. Az OTP esete abban különbözik a többitől, hogy elég jó állapotban van. Eddig különböző állami intézmények kaptak részvényeket, és a részvények egy részét portfólióbefektetőknek (többek között külföldieknek) adták el. A kormány ebben az esetben nem keres stratégiai befektetőt, és a privatizáció terve szerint egy külföldi befektető részesedése nem haladhatja majd meg az 5 százalékot.

A Budapest Bank és az OTP szembeállítása rámutat, hogy a külföldi bankok aktivitása ellenére a bankszektor külföldi ellenőrzés alá kerülésétől még mindig tartanak. A külföldi befektetőket elsősorban tőkeemelés forrásaként keresik, de egyébként nem ösztönzik jelenlétüket. Ez a politika ellentmondásos, mivel ha a külföldi befektetők szerepét korlátozzák, az megszüntetheti a külföldiek érdeklődését. Ha a külföldi bankok nem ellenőrizhetik legalább a bank stratégiáját, valószínűleg elfordulnak a privatizációban való részvételtől. 1993 óta kétszer konszolidálták a bankokat, és nem teljesen világos, hogy a meglévő tartalékok elegendőek-e a rossz hitelek fedezésére. Ez a külföldiek számára jelentős kockázatot jelent, különösen ha figyelembe vesszük, hogy a külföldi bankokra nem fognak kiterjedni az esetleges jövőbeli bankkonszolidációk.

A külföldi bankok jelenléte Magyarországon minden mérce szerint számottevő. 1990 és 1994 között részesedésük a bankszektor mérlegfőösszegében megkétszereződött. A bankszektor tőkéjében való részesedésük csökkent a nagy- és kisbankok 1993-ban végrehajtott konszolidációja miatt. A betétekben és hitelekben való arányuk valamivel kisebb, mint az eszközökben való részesedésük. Azonban a vállalati betétekben 29 százalék, a vállalati hitelezésben pedig 25 százalék felett van a részesedésük. Ezek az arányok 1993-ról 1994-re jelentősen nőttek. Vagyis Magyarországon a külföldi bankok részesedése jelentős a vállalati szektor számára történő bankszolgáltatásokban.

Az 1996-os fejlemények azt mutatják, hogy a külföldi bankok terjeszkedése Magyarországon tovább folytatódik. A *Business Central Europe* 1996. szeptemberi száma a következőkről számol be: az ING megszerezte a Dunabankot, a Creditanstalt bővíti a fiókhálózatát, és több európai bank érdeklődik az állami kézben lévő Magyar Hitel Bank (azóta az MHB 89,23 százalékos részvénytársaságát a holland ABN Amro vette meg – *a szerk.*) és a takarékszövetkezetek tulajdonában lévő Takarékbank privatizációja iránt. A külföldi bankok (például Citibank, Creditanstalt) és a belföldi bankok (például OTP) versenyeznek a lakossági szolgáltatásokban – például a hitelkártyaüzletekben, a részletre vásárlásban, a lakossági betétekért stb.

A egyes bankok kihasználják saját országaik befektetőivel való kapcsolataikat a külföldi részvétellel privatizált magyar vállalatok finanszírozásában és szolgáltatásokkal való ellátásában. 1990 és 1994 között a magyar vállalatok privatizációja keretében körülbelül 400 külföldi befektetés történt. Ezek közül a legtöbb Németországból és a szomszédos Ausztriából jött (100 felett), míg a legnagyobb befektetők Németországból, az Egyesült Államokból és Ausztriából érkeztek.

A külföldi bankok tevékenysége eleinte a külkereskedelem finanszírozására szorítkozott Magyarországon, de 1994 óta tevékenységi körük szélesebb lett. A vállalati finanszírozás nagy része rövid lejáratú hitel. Az MNB adatai azt mutatják, hogy 1994-ben a külföldi bankok aránya a vállalati szektornak nyújtott rövid lejáratú hitelekben 35 százalék, míg a hosszú lejáratúakban 10 százalék volt. Ennek az az oka, hogy a külföldi bankok kockázatkérőbbek, mint a belföldiek, és kevesebb hosszú távú forrásuk van. A külföldi bankok jelentős tevékenységi köréhez tartozik még a tőkepiacon való részvétel (a kötvénykereskedelemben a külföldi bankok dominálnak), a befektetési banki tevékenység és a tanácsadói szolgáltatás.

## 4. táblázat

A külföldiek százalékos aránya a banki tevékenységekben Magyarországon

| Megnevezés                       | Nagybank | Vegyes és<br>100 százalékban<br>külföldi bank |
|----------------------------------|----------|-----------------------------------------------|
| <i>Eszközök</i>                  |          |                                               |
| 1990                             | 80,2     | 12,5                                          |
| 1992                             | 77,7     | 12,4                                          |
| 1994                             | 76,1     | 19,4                                          |
| 1996. június                     | 71,0     | 40,6                                          |
| <i>Jegyzett tőke</i>             |          |                                               |
| 1992                             | 59,6     | 25,4                                          |
| 1994                             | 60,1     | 42,9                                          |
| 1996. június                     | 55,9     | 52,1                                          |
| <i>Lakossági betétállomány</i>   |          |                                               |
| 1992                             | 95,2     | 0,7                                           |
| 1994                             | 88,0     | 1,8                                           |
| 1996. június                     | 89,6     | 12,6                                          |
| <i>Vállalkozói betétállomány</i> |          |                                               |
| 1992                             | 69,3     | 21,3                                          |
| 1994                             | 65,7     | 35,5                                          |
| 1996. június                     | 59,9     | 58,9                                          |
| <i>Lakossági hitelállomány</i>   |          |                                               |
| 1992                             | 99,3     | 0,3                                           |
| 1994                             | 87,2     | 5,6                                           |
| 1996. június                     | 87,9     | 13,0                                          |
| <i>Vállalkozói hitelállomány</i> |          |                                               |
| 1993                             | 70,9     | 13,1                                          |
| 1994                             | 68,1     | 28,8                                          |
| 1996. június                     | 62,2     | 54,8                                          |

Forrás: Magyar Nemzeti Bank.

Nagy piaci részesedésük ellenére, a külföldi bankok magyarországi jelenléte nem gyakorolt jelentősebb hatást a bankszektorra. A külföldi bankoknak egyelőre nem volt különösebb hatásuk a banki gyakorlat és standardok fejlődésére.<sup>2</sup> A külföldi bankok jelenléte – a szakemberhiány miatt – meg is nehezítheti a magyar bankok fejlődését. A belföldi bankok legjobb munkatársait magukhoz vonzzák a külföldi bankok. Ez a humán erőforrás-probléma jelentősebb lehet, mint a legjobb ügyfelek megszerzése.

A magyar bankszektor túlszűfolt, összeolvadásokra, sőt még csődökre is van kilátás. Ugyanakkor ami a jó minőségű banki szolgáltatásokat illeti, a magyar piac „alulbankosított”. Számos külföldi bank csak a nagy külföldi bankok közép-európai „főhadiszállásaként” fog szolgálni. Ezek csak akkor lesznek értékesek, ha Budapest ténylegesen Közép-Európa pénzügyi központja lesz. Más külföldi bankok a belföldi piacnak is meghatározó szereplői lesznek. Az az előnyük, hogy magasabb színvonalú szolgáltatásokkal és technológiával felszerelve szállhatnak versenybe, képessé teszi őket arra, hogy a létező nagy kereskedelmi bankoktól a piaci részesedés nagy részét megszerezzék. Ilyen például

<sup>2</sup> Tarafás Imrével, a bankfelügyelet vezetőjével való konzultáció alapján.

a Creditanstalt és a Citibank, amely menedzsmentje intézményüknek nagy szerepet jósol ebben a folyamatban.<sup>3</sup>

A külföldi bankok érdeklődése Magyarország iránt azon alapul, hogy az ország politikailag stabil. Ezenfelül az ország elhelyezkedése és pénzügyi szektorának fejlettsége miatt sokan úgy gondolják, hogy Frankfurttól keletre Budapest lesz a legnagyobb pénzügyi központ. A magyar piacon a legnagyobb problémát a humán erőforrás már említett szűkössége jelenti, a vállalatok fejlődéséhez és terjeszkedéséhez szükséges szakemberek hiánya, a likviditási kockázat is nagy, mivel a bankközi piac nem eléggé fejlett.

A Creditanstalt országos hálózatot akar kiépíteni, amely vállalati, lakossági és befektetési banki funkciókat látna el. A lakossági rész most kezdődik néhány kisvállalkozás hitelezésével és néhány fiók megnyitásával. Vállalati szinten a bank nagy belföldi és külföldi ügyfeleknek nyújt pénzügyi szolgáltatásokat. A befektetési bank már aktívan közreműködik az értékpapírpiacon, és nem forgatható instrumentumokat – például kereskedelmi papírt – bocsát ki.

A Citibank magyar piacra vonatkozó üzleti terve – kihasználva, hogy olyan banki és pénzügyi szolgáltatásokat tud nyújtani, amelyek egyébként nem lennének elérhetőek Magyarországon – elsősorban a magas jövedelmű, illetve a nemzetközi ügyfelek kiszolgálására és a nemzetközi banki tevékenységekre fog szorítkozni.

### *Cseh Köztársaság*

A bankszektor státusa a Cseh Köztársaságban jelentősen eltér a magyar és lengyel helyzettől két fontos ok miatt. Egyrészt Csehországban a bankszektor intézményi szerkezetének változása csak 1990 után kezdődött el. Másrészt a gazdasági változásokat nagyban befolyásolta a széles körű kuponos privatizáció, ami hatott a pénzügyi szektorbeli fejlődésre is.

A külföldi bankok aktív tevékenységet folytatnak a Cseh Köztársaságban is, de jelentőségük nem annyira kiemelkedő, mint Magyarországon, és a privatizációba sem vonták be őket olyan intenzíven, mint Lengyelországban és Magyarországon. A Csehországban már működő külföldi bankok azonban valószínűleg növelni fogják piaci részesedésüket. A négy nagy kereskedelmi bank állami tulajdonban maradt részét is valószínűleg privatizálni fogják, mégpedig anélkül, hogy bevonnák őket a kuponos privatizációba. Nagyon is elképzelhető, hogy szorgalmazni fogják a külföldi stratégiai befektetők részvételét.

A Cseh Köztársaságban a bankrendszer felépítése erősen koncentrált. A négy nagy kereskedelmi bank, amelyeket 1990-ben választottak le az egyetlen bankról, és amelyeket 1991–1992-ben privatizáltak, a bankrendszer összes eszközének megközelítőleg 70 százalékával rendelkeznek. Ha ehhez még hozzáadjuk az őket követő két legnagyobb bankot – az állami kézben lévő Konszolidációs Bankot és az Agrobankát – a hat legnagyobb bank piaci részesedése 80 százalék felett van.

A következő legnagyobb bank – a Zivnostenska Banka (ZB) – piaci részesedése majdnem 2 százalék. Ez a legnagyobb bank, amelyben számottevő külföldi részesedés van.<sup>4</sup> A Berliner Handels Frankfurten Bank (BHF) német bank 40 százalékos részesedéssel ren-

<sup>3</sup> Beszélgetést folytattunk két bankárral, akik nagyon ambíciózus üzleti tervvel rendelkeznek a magyar piacon: Simor Andrással, a Creditanstalt Securities ügyvezető igazgatójával és Tony Feketével a Citibanktól.

<sup>4</sup> Van némi külföldi részesedés a privatizált kereskedelmi bankokban is a kuponos privatizáció és a részvéncsere következtében. A szlovák állampolgárok tulajdonában lévő részvényektől eltekintve, a külföldi részesedés alacsony. Például a legnagyobb bank, a Komerční Banka részvényeinek 1,2 százaléka van külföldiek kezében és további 6,2 százaléknak a tulajdonosai szlovákok. A menedzsmentben nincs jelentős külföldi részvétel.

## 5. táblázat

A bankrendszer felépítése a Cseh Köztársaságban 1994-ben

| Megnevezés                                 | A bankok száma |
|--------------------------------------------|----------------|
| Állami bankok                              |                |
| Konszolidációs Bank, Export Bank           | 2              |
| Cseh kereskedelmi bankok                   | 15             |
| Külföldi résztulajdonnal rendelkező bankok |                |
| kisebbségi külföldi tulajdon               | 12             |
| többségi külföldi tulajdon                 | 3              |
| százszázalékos külföldi tulajdon           | 10             |
| Külföldi bankok fiókjai                    | 10             |
| Lakástakarékbankok                         |                |
| kisebbségi külföldi tulajdon               | 3              |
| többségi külföldi tulajdon                 | 1              |

delkezik a Zivnostenska Bankában, és a Nemzetközi Pénzügyi Társaság (International Finance Corporation – IFC) 12 százalékkal bír. Míg az IFC passzív befektető, addig a BHF aktívan beavatkozik a menedzsmentbe és a német anyabankkal való intenzív kapcsolat kiépítésén fáradozik. A lista első tíz bankja közül a többi bank piaci részesedése körülbelül 1 százalék, és ide tartozik a legnagyobb teljesen külföldi tulajdonban lévő bank, a Citibank. A többi nagy külföldi bank például a Hypo Bank, a Bank Austria mérete a Citibank méretének körülbelül egyharmada.

A bankok száma gyorsan nőtt 1990 és 1993 között. Mind belföldi, mind külföldi jelentkezők kaptak bankalapítási engedélyeket. A magyarországi helyzethez hasonlóan sok új bank nem rendelkezett elegendő tőkével, és hamar likviditási problémáik támadtak. A cseh jegybank megszigorította a felügyeletet, emelte a tőkekövetelményt, és végül nem engedélyezte új bankok alapítását. A lakástakarékbankok – egy újfajta intézmény – kivételt jelentettek, és többet is alapítottak külföldi részvétellel. De ezek a takarékbankok jelenleg nagyon kicsik.

A külföldi bankok további térhódítása a kis cseh bankok felvásárlásával folytatódhat. A kormány a kisbankok konszolidációját támogatja, és a külföldi bankokat a kisebb cseh bankokban való részesedés vásárlására ösztönzi. Több ilyen vásárlás is történt már. A külföldi bankok terjeszkedését segítené, ha a hatóságok úgy döntenének, hogy eladják a nagy kisebbségi részesedéseket, amelyekkel a Nemzeti Tulajdoni Alap rendelkezik a négy nagy kereskedelmi bankban.<sup>5</sup> A hatóságok nem engedélyezik külföldi részére a bankalapítást, de néhány kivételt azért tettek (Westdeutsche Landesbank, Midland Bank).

A cseh privatizáció lassan halad, bár a kormányzat célja a folyamat lezárása. A kormány engedi, hogy külföldi bankok partnerbankokként részt vegyenek a bankprivatizációban. A hatalmas cseh takarékbank, a Ceska Sporitelna igazgatósága szeretné a külföldiek bevonását. A Komerční Bank elnöke azonban a következőket mondta: „Mi nem vagyunk erős partner bevonásában érdekeltek. Három évvel ezelőtt ez még jó ötlet lehetett volna, de most, ha tanácsra van szükségünk, megvehetjük.” (*The Wall Street Journal*, 1995. szeptember, 18. o.)

Egyre több bankot számoltak fel, és egyre több bankot helyeztek a bankfelügyeleti

<sup>5</sup> 1995 elején a Nemzeti Tulajdoni Alap 48,7 százalékot birtokolt a Komerční Bankban és 40 százalékot a Ceska Sporitelna takarékbankban.

6. táblázat  
Külföldi bankok a Cseh Köztársaságban

| Megnevezés                                                                                                 | Alaptőke<br>(millió cseh korona) | Külföldi tulajdon<br>(százalék) |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------|---------------------------------|
| <i>Százszázalékos külföldi tulajdonban lévő bankok</i>                                                     |                                  |                                 |
| BNP–Dresdner Bank                                                                                          | 500                              | 100                             |
| Citibank                                                                                                   | 350                              | 100                             |
| Creditanstalt                                                                                              | 882                              | 100                             |
| Credit Lyonnais Bank                                                                                       | 500                              | 100                             |
| Girocredit Bank                                                                                            | 300                              | 100                             |
| Hypo-Bank CZ                                                                                               | 680                              | 100                             |
| IC Banka                                                                                                   | 500 (427 befizetett)             | 100                             |
| Interbanka                                                                                                 | 500                              | 100                             |
| Raiffeisenbank                                                                                             | 500                              | 100                             |
| Societe Generale                                                                                           | 774                              | 100                             |
| <i>Többségi külföldi tulajdonban lévő bankok</i>                                                           |                                  |                                 |
| Bank Austria<br>(67 százalék Bank Austria,<br>20 százalék Cariplo Milano,<br>13 százalék Ceska Sporitelna) | 750                              | 87                              |
| Bankovní Dum Skala                                                                                         | 500                              | 74                              |
| Zivnostenska Banka<br>(40 százalék BHF Bank, 12 Százalék IFC)                                              | 1360                             | 52                              |
| <i>Kisebbségi külföldi tulajdonban lévő bankok</i>                                                         |                                  |                                 |
| Agrobanka                                                                                                  | 3175 (3157 befizetett tőke)      | 4,8                             |
| Banka Hana                                                                                                 | 750 (749 befizetett tőke)        | 34                              |
| Coop-Banka                                                                                                 | 500                              | 13                              |
| Ceska Banka<br>(49 százalék Banka Baltija)                                                                 | 2400 (1246 befizetett tőke)      | 49                              |
| Ceska Sporitelna                                                                                           | 7600                             | 7                               |
|                                                                                                            |                                  | (GDR-kibocsátással)             |
| CSOB                                                                                                       | 5105                             | 25,6                            |
| IPB                                                                                                        | 3349                             | 12                              |
| Komerční Banka                                                                                             | 9502                             | 8,8                             |
| Kreditni Banka                                                                                             | 1121 (1123 befizetett tőke)      | 0,13                            |
| Plzeňská Banka                                                                                             | 600                              | 1,7                             |
| První Městská Banka                                                                                        | 612                              | 0,2                             |
| <i>Külföldi bankok fiókjai</i>                                                                             |                                  |                                 |
| ABN AMRO Bank                                                                                              |                                  |                                 |
| Bayerische Vereinsbank AG                                                                                  |                                  |                                 |
| Deutsche Bank AG                                                                                           |                                  |                                 |
| International Nederlanden Bank                                                                             |                                  |                                 |
| Österreichische Volksbanken AG                                                                             |                                  |                                 |
| Raiffeisenbank im Stiftland                                                                                |                                  |                                 |
| Sparkasse Muhlviertel – West                                                                               |                                  |                                 |
| Všeobecná Uverová Banka                                                                                    |                                  |                                 |
| Waldviertler                                                                                               |                                  |                                 |

hatóságok ellenőrzése alá. 1994-ben és 1995-ben két ilyen eset volt, de 1996 közepére számuk nyolcra nőtt. Ezek nagy része vissza nem fizetett hiteleknek volt köszönhető. 1996 szeptemberében az Agrobanka Praha, az ötödik legnagyobb bank (noha a négy meghatározó banknál jóval kisebb) likviditási válságba került, és a jegybank egy megmentési csomagot állított össze számára. 1995 tavaszán a cseh jegybank hivatalosan azt jelentette, hogy négy nyugati bank fejezte ki érdeklődését az Agrobanka iránt, amely csak nemrég lábalt ki a negatív nettóérték-pozícióból. Akkoriban úgy tűnt, hogy külföldi bankok érdeklődnek a négy nagy privatizációja iránt, és ezt a hatóságok pozitívan fogadnák. Az 1996-os bankcsődök lecsillapíthatják a külföldi érdeklődést, és alig történt valami a négy nagy privatizációjának befejezése érdekében. Mindazonáltal a négy nagy kereskedelmi bank jó nemzetközi hitelminősítéssel rendelkezik, és a nemzetközi tőkepiacra esetleg külső segítség nélkül is vehetnek fel hitelt. A kormány elutasította a Ceska Sporitelna takarékbank privatizációs tervét, és helyette GDR-ok (globális letéti jegyek – global depository receipts) kibocsátásán szeretne tökéleteskedni.

A banki eszközök négy nagy bankbeli koncentrációjának ellenére a külföldi bankok mélyen behatoltak a helyi piacra. 1990–1991-ben a külföldi bankok elsősorban külföldideviza-tranzakciókra és anyaországbeli ügyfelek kiszolgálására szorítkoztak. 1993–1994-re tevékenységi körük kiszélesedett. A német és különösen az osztrák bankok követtek ügyfeleiket, és a külföldi bankok növelték piaci részesedésüket és tevékenységi skálájukat.

1994-ben a négy nagy bank részesedése a teljes hitelezésben körülbelül 60 százalék volt, ami az 1991-es 80 százalékról csökkent le. A többségi külföldi tulajdonban lévő bankok részesedése a teljes hitelállományban 6,3 százalék volt 1994 novemberében. A külföldi bankok aránya a rövid lejáratú hitelekben nagyobb volt (9,4 százalék), mint a közép- és hosszú lejáratú hitelekben (6,7 százalék és 1,4 százalék).<sup>6</sup> A külföldi bankok főként külföldi vagy külföldi ellenőrzés alatt álló ügyfelekkel rendelkeznek. A 7. táblázat a hitelek eloszlását mutatja az ügyfelek típusára vonatkozóan az egész bankszektor és a többségi külföldi tulajdonban lévő bankok szerint.

A külföldi bankok részesedése erőteljesen nőtt. 1994. novemberi adat szerint a többségi külföldi tulajdonban lévő bankoktól származott az abban a hónapban nyújtott hitelek egyharmada. Nagyon is lehetséges, hogy a külföldi bankok jelentősége a Cseh Köztársaságban felzárkózik azok magyarországi jelentőségéhez. A külföldi bankok terjeszkedése előtt álló akadályok nem nagyobbak a Cseh Köztársaságban, mint Magyarországon. Mindkét országban a nagybankok – legyenek privatizáltak, mint a Csehországban, vagy nagy részben állami kézben, mint Magyarországon – előtt hosszú út áll, hogy versenyképes modern bankokká válhassanak. Így a hatékony külföldi bankoknak bőven van lehetőségük piaci részesedés növelésére vagy megszerzésére.

A külföldi kereskedelmi bankokon kívül számos külföldi nem banki pénzügyi cég is jelen van a Csehországban, például brókercégek és befektetési bankok. Ezek a nem banki tevékenységet folytató pénzügyi cégek jóval aktívabbak a Csehországban, mint a környező országokban a csah befektetési alapok kiemelt szerepe miatt. Jelentős a külföldi érdeklődés és tulajdonlás a kuponos privatizáció kapcsán alakult befektetési alapokban. A külföldi pénzügyi cégek jelenléte a nem banki típusú finanszírozás gyors fejlődéséhez vezethet a Cseh Köztársaságban. Konkrét adataink azonban egyelőre még nincsen.

A cseh bankszektor fejlődése több, egyelőre még megválaszolatlan kérdéstől függ. Először is: vajon képesek lesznek-e a pénzügyi piacot domináló nagy bankok megtisztítani mérlegüket, vagy pedig a morális kockázattal kapcsolatos problémák további rossz hitelekhez vezetnek. Másodszor: vajon a befektetési alapok és a bankok közötti kapcsolat

<sup>6</sup> Az adatok forrása: *Capex* [1995].

7. táblázat  
A bankhitelek eloszlása  
(1994)

| Hitelnyújtás a következő csoportoknak | Egész bankrendszer<br>(százalék) | Külföldi többségű bankok<br>(százalék) |
|---------------------------------------|----------------------------------|----------------------------------------|
| Állami vállalatok                     | 26,8                             | 8,3                                    |
| Magán- és szövetkezeti cégek          | 59,1                             | 31,7                                   |
| Külföldi ellenőrzés alatt lévő cégek  | 4,8                              | 54,8                                   |
| Egyének                               | 5,8                              | 3,3                                    |
| Egyéb (külföldieket is beleértve)     | 3,4                              | 1,9                                    |

*Forrás: Capek [1995].*

tőkepiaci szinergiához vezet-e, vagy pedig vállalatirányítási problémákhoz. Az ezekre a kérdésekre adott válaszok fogják meghatározni a belföldi bankszektor helyzetét, és azt, hogy a külföldi bankok mennyire lesznek képesek terjeszkedni.

A Citibank<sup>7</sup> az olyan nagy cégekkel próbál banki kapcsolatot kiépíteni a cseh piacon, amelyek megfelelnek a bank kockázati standardjainak. A Citibank képes a nagy cseh bankoknál jobb minőségű szolgáltatásokat és nagyobb választékot nyújtani. Például szindikált hiteleket szervez a Komerční Bank számára, amely eléggé likvid, de nem rendelkezik elég hitelkonstrukcióval. A megcélzott réteg most körülbelül 300 vállalatból áll, amelyek között a Csehországban működő multinacionális cégek is vannak.

A nagy cseh bankok egyre tapasztaltabbak lesznek a hitelügyletekben, és elég tartalékot képeznek a behajthatatlan követelések ellentételezésére. Így ezek a bankok versenyképesek lennének a termékskálájuktól eltekintve.

A Citibank a fejlődő cseh tőkepiacokon is aktív szerepet játszik. Kötvénykibocsátásokra gyakran vállal jegyzési garanciát a nemzetközi piacokon, és hamarosan kereskedelmi papírt is piacra dob. A Citibank azonban nem kívánja a német banki modellt követni, és nem vesz részt a közvetlen vállalatirányításban. A bankok és vállalatok összekapcsolódó tulajdonlása a bankok által ellenőrzött kuponos befektetési alapokon keresztül minden bizonnyal a nagy cseh bankok jelentős beleszólását fogja eredményezni a vállalatok irányításába. Néhány külföldi banknak, például az osztrák bankoknak, megvannak a saját befektetési bankjaik, és így bekapcsolódnak a vállalatirányításba.

A jelentős külföldi részesedéssel rendelkező nagy cseh bank, a ZB valamelyest eltérő stratégiát követ. A ZB-t 1992-ben privatizálták külföldi részvétellel, a részvények 40 százalékát a BHF német bank és francia szövetségese birtokolja, míg további 12 százalék az IFC kezében van. A BHF tőkét és szakembereket bocsátott rendelkezésre a ZB kereskedelmi bankká (*merchant bank*) fejlesztése érdekében, amely közép vállalkozásokra és lakossági banki (*private banking*) szolgáltatásokra specializálódik. A bank a német modellt követi, és részt vesz az ügyfél vállalatok irányításában.

### *Más kelet-európai országok*

Néhány más átmeneti gazdaság külföldi bankjairól is gyűjtöttünk információt. Elsősorban a Bulgáriában és Észtországban működő külföldi bankok szerepéről nyújtunk egy rövid áttekintést.

Az egyszintű bankrendszer reformja Bulgáriában 1987-ben kezdődött el, amikor is az

<sup>7</sup> A csehországi Citibank egyik vezetője, Karl Swoboda közlésére támaszkodunk.

ipar fejlesztésére hét specializált bankot hoztak létre. A kétszintű bankrendszert 1989-ben alakították ki, a központi bank fiókjainak leválasztásával 59 állami kereskedelmi bankot létesítettek. 1990 után tíz magánbank kezdte meg működését, és 1991 végére már 78 kereskedelmi bank tevékenykedett Bulgáriában. A bankok több mint kétharmada kevesebb mint 1 millió dollár tőkével rendelkezett, és 1992-ben egy bankkonszolidációs társaságot alapítottak. 1995-re 11 állami bank került ki a konszolidációs folyamatból, és a kereskedelmi bankok száma 42-re csökkent.

A banktevékenység bővülése a külföldi bankok megjelenését is magával hozta. A Bulgáriában jelenlévő külföldi bankok a következők:

- Raiffeisenbank (Ausztria) 1994 októberben alakult meg 7,7 millió dolláros befektetéssel, amikor az anyabank eladta a bolgár agrárbankban meglévő korábbi részesedését. Elsősorban külföldi vállalatok export- és projektfinanszírozására specializálódnak.

- ING (Hollandia) 1994 októberében kezdte meg működését.

- BNP-Dresdner-EBRD 1995 alakult meg 8 millió dollár tőkével.

- Xiosbank (Görögország) 1994 februárjában kezdte meg működését.

- Union Bank (Görögország).

Ezenkívül vannak magánkézben lévő kisbankok is Bulgáriában, néhányuk külföldi partner részvételével. A görög bankok bulgáriai jelenléte arra vezethető vissza, hogy jelenleg Görögország a legnagyobb befektető Bulgáriában. Az a tény, hogy a külföldi bankok alig vannak jelen Bulgáriában, nem a kormány ellenállásának köszönhető jelen pillanatban. A bankrendszer fejletlensége és az ország külföldiadósság-problémái Bulgáriát kevésbé vonzóvá teszik a befektetők szemében.

A holland ING, amely a legtöbb kelet-közép-európai országban jelen van, hosszú távú stratégiával rendelkezik az üzleti szektor fejlesztésére Bulgáriában. Stratégiájuk eleinte a multinacionális vállalatokra összpontosít, de a későbbiekben a bolgár exportőrökre és kereskedelmi vállalatokra. A bank nem számít arra, hogy működése különösebben nyereséges lesz rövid távon. Az ING jelenléte Bulgáriában mindazonáltal fontos hosszú távon, mert a bank kiemelt szerepet szeretne játszani a privatizációs folyamatban, különösképpen mint a külföldi befektetők tanácsadója, mint piacvezető és befektetési bank. Azaz a bank nem akar a most működő bolgár bankokkal versenyezni, hanem az új, kialakulóban lévő területeken kíván szolgáltatásokat nyújtani. Ennek ellenére a bolgár bankok rossz szemmel nézték a külföldi bankok megjelenését.

A külföldi bankok nem játszottak semmiféle szerepet az állami bankok konszolidációjában. Több bankprivatizációs terv megvitatásában részt vettek ugyan az elmúlt két évben, de ezek kevés eredményre vezettek a kormány és a helyi bankok ellenállása miatt. Néhány kis bankot részben privatizáltak külföldi részvétel nélkül, az EBRD kisebb befektetett összegeket bankokba.

A bankrendszer nem sokat pozitívumot tud felmutatni: 1996-ban volt több csőd, és 1996 szeptemberében kilenc bankot a központi bank különleges felügyelete alá helyeztek. Az 1996 közepén kezdődő külföldiadósság-válság néhány bank bezárásához fog vezetni, és biztosan elriasztja a külföldi befektetőket.

1990-ben a minősített hitelek az összes hitel felét, a GDP-nek pedig egyharmadát tették ki. A helyzet annak ellenére sem javult, hogy a kormány több kísérletet is tett a bankok konszolidációjára, feltőkésítésére. A bolgár központi bank statisztikái azt mutatják, hogy 1994 végén a behajthatatlan hitelek az összes hitel 15 százalékát, a kétes hitelek pedig 60 százalékát tették ki. Ezek a számok lényegesen romlottak 1996-ra.

A külföldi tőke részvételének elmaradására a bolgár bankszektorban legalább három okot lehet felsorolni. Először is, a kormány és a szabályozó hatóságok soha sem foglaltak meg külföldi tőke beáramlását ösztönző programot. Másodszor, még ha így is tennének, a külföldi érdeklődés nagyon korlátozott lenne a bolgár bankokban lévő be-

hajthatatlan hitelek rendkívüli aránya miatt. Harmadszor, Bulgária országhoz fűződő viszonya na-  
gyon nagy a bizonytalan gazdasági környezet és a bolgár vállalatok kockázatsökkentés-  
re való képtelenség miatt. A hitelezők London Klubjával való 1994. júniusi megegyezés  
után felmerült némi remény a helyzet javulására, de ezt szertefoszlatta a két évvel utána  
bekövetkező bankválság.

Az észti bankrendszer a nyolcvanas évek végéig a szovjet egyszintű bankrendszer része  
volt. Észtország részt vett a Szovjetunió utolsó éveinek bankreformjaiban, amelyek ma-  
gukban foglalták specializált állami bankok és néhány új kereskedelmi bank megalapítá-  
sát, többi között néhány magánbankét is. 1992-ben az észti bankrendszer függetlenné vált  
a korábbi szovjet rendszertől, és 1992 júniusában bevezették az észti fizetőeszközt. Szá-  
mos új bankot alapítottak, 1992 végére a kereskedelmi bankok száma elérte a 42-t.<sup>8</sup>

Sok bank hamar pénzügyi nehézségek közepette találta magát. A Tartu Kereskedelmi  
Bank – az 1989-es bankreformok utáni első kereskedelmi bank a Szovjetunióban – volt  
az első észti bank, amely csődbe ment 1992 végén. Az 1992-es bankválságnak számos  
oka volt: a bankok alultőkésítetttsége, a szovjet korszakból örökölt elégtelen banktapsz-  
talat, a csődbe ment orosz bankok befagyasztott eszközei, a rubelelszámolásból a saját  
nemzeti valutába való átmenet általános nehézségei. A konszolidációknak, csődöknek és  
engedélyek bevonásának köszönhetően a bankok száma 22-re redukálódott 1993 végére,  
és azóta tovább is tovább csökkent.

Nem meglepő, hogy ebben a nehéz helyzetben a külföldi bankok aktivitása csekély  
volt. A külföldi bankok belépését 1992-ben engedélyezték, és az American Baltic Bank  
1993-ban megkezdte működését. Az év végére ez volt a legkisebb kereskedelmi bank az  
országban a bankrendszer mérlegfőösszegének 0,4 százalékval. 1993-ban az EBRD ki-  
sebbségi részvényes lett az Észt Befektetési Bankban, amelynek többségi tulajdonosa a  
központi bank. Három finn bank tartott fenn kirendeltséget Észtországban, és ezek közül  
kettő azt tervezte, hogy ezeket bankfiókká alakítja át 1994-ben.

Több orosz és ukrán bank is kifejezte érdeklődését az észti piacra való belépést illetően,  
de egyelőre nem adtak ki nekik bankalapítási engedélyt. Az észti piacra való belépésükkel  
szemben több okból is jelentős az ellenállás. Elsőként az észti gazdaság feletti orosz  
befolyással szembeni politikai ellenállást említhetjük meg. Ezenkívül félő, hogy ezek a  
bankok jelentős pénzmosási és egyéb, törvénybe ütköző tevékenységeket folytatnának.

Az észti központi bank a bankrendszerbe való külföldi befektetéseket azért ösztönzi,  
mert ez növeli a versenyt az észti bankok között és emeli a bankok színvonalát. Nem  
világos, hogy ez vezet-e majd változásokhoz a bankrendszerben.

A külföldi bankok érdeklődése az észti piac iránt több ok miatt is korlátozott lehet.  
Először is, az 1992-es bankválság erősen megingatta a bankrendszerbe vetett bizalmat,  
és ez a bizalmatlanság még mindig megmaradt. Másodszor: a bankközi pénzpiac, ahon-  
nan a külföldi bankok gyakran szereznek forrásokat, 1994-ig lényegében nem létezett.  
Harmadszor: az észti piac viszonylag kicsi, és még nem jelentek meg tömegesen azok a  
multinacionális cégek, amelyeknek helyi bankszolgáltatásokra lenne szükségük. (Az or-  
szág még mindig sok szálon kötődik Oroszországhoz, például az elosztási hálózatán ke-  
resztül, ami nem ösztönzi a külföldi cégek belépését a piacra.) Negyedszer: a tőkepiac  
még mindig gyerekcipőben jár, az egyetlen forgalomban lévő értékpapír a jegybank  
rövid lejáratú papírja. Másrésztől azonban úgy tűnik, hogy az észti valutatanács sikeresen  
stabilizálta a valutát, és 1994 közepe óta lényegében teljes a konvertibilitás. Ez a siker  
azonban korlátozza a külföldi bankok működésének szükségességét Észtországban. Az  
észti korona konvertibilitása és az árfolyam stabilitása lehetővé teszi, hogy a külföldi  
befektetők és az észti vállalatok külföldről szerezzenek be forrásokat. Végezetül, a tulaj-

<sup>8</sup> Lásd *Hirvensalo* [1994] és *Bank of Finland* [1994].

donjogokat definiáló törvényeket csak 1993 végén hozták meg. Az állami tulajdonban lévő vállalatok tervezett kuponos privatizációja elősegíti majd a tőkepiac működését. Ezek a fejlemények előnyösen hatnak a kedvező gazdasági környezet kialakulására, amely az országot vonzóbbá teszi a külföldi bankok számára.

### **Következtetések**

Minden átmeneti gazdaság lényegében támogatja a külföldi bankok megjelenését – az összes ellenérzés és a félelem ellenére, hogy a külföldi bankok a gazdaság feletti ellenőrzést befolyásolhatják. Úgy tekintenek rá, mint bármilyen más külföldi működőtőke-befektetésre, a gazdasági növekedéshez szükséges tőke megszerzésére és a technológia színvonalának fejlesztésére. Ebben a tekintetben csak az a szempont, hogy az átmeneti gazdaságok a külföldi befektetéseket olyan irányba tereljék, hogy a bankrendszer reformjának költségei csökkenjenek. Az elbocsátásokra és a hagyományos bankok menedzsmentjének fejlesztésére gyakorlatilag képtelen kormányok a külföldi partnerekkel szeretnék elvégeztetni a piszkos munkát. A lehetséges külföldi stratégiai befektetők – érthető okokból – gyakran vonakodnak ettől a szereptől. Így sokszor nehézséget jelentett a privatizáció iránt érdeklődő befektetőket találni. Ahogy javul azonban az átmeneti gazdaságok bankrendszerének általános helyzete, a külföldi érdeklődés úgy fog élni.

Úgy tűnik, a külföldi bankok megtalálják annak módját, hogyan törhetnek be a számukra kedvező feltételűnek ítélt piacokra. A következő három tényező lehet szükséges a külföldi érdeklődés felébresztésére: először is a gazdasági környezetnek meglehetősen stabilnak kell lennie. Ehhez a kereskedelmi törvények megléte és az olyan gazdaságpolitika tartozik, amely megelőzi a hiperinflációt és őrködik a monetáris rendszer stabilitása felett. A gazdasági környezet még a teljes konvertibilitás fennállása és a kibocsátás gyors növekedés nélkül is vonzó lehet. Másodszor: léteznie kell működő fizetési rendszernek és bankközi piacnak, ami lehetővé teszi a helyi bankokkal való kapcsolatot. És végül szükség van a nemzetközi cégek jelenlétére – gyakran az anyaországból –, amelyek az ügyfélkör alapjai lehetnek, és a pénzügyi szolgáltatások fejében bevételekhez juttatják a bankokat.

Az európai átmeneti gazdaságok mindegyikében kettősség figyelhető meg a kormányok – amelyek a külföldi befektetéseket bizonyos irányba szeretnék terelni – és a külföldi bankok között, amelyek a piaci részekbe való befektetésekből érdekeltek. Ez egészséges feszültséghez vezet, ami valószínűleg hozzájárul a bankszerkezet reformjához. Ha a kormány kedvezően fogadja a külföldi befektetéseket, és látja, hogy a külföldi bankok csak alaposan megtisztított bankokba hajlandók befektetni, akkor ez arra készíti őt, hogy végrehajtsa a belföldi bankrendszer elkerülhetetlen reformjait. Másrészről pedig az újonnan belépő külföldi bankok sikere nyomást gyakorol a meglévő bankokra, amelyek aztán siettetik a változásokat.

A külföldi bankok jelenléte Magyarországon a legerősebb. Magyarország támogatta a külföldi bankok és vegyes bankok megjelenését, és azok immár a bankpiacon jelentős részesedéssel rendelkeznek. Magyarországon most az jelent kihívást, hogy az újabb külföldi befektetések felhasználhatók-e az állami tulajdonban lévő bankok reformjának elősegítésére.

Csehországban – ha ki tudják dolgozni a stratégiai szövetségek létrejöttének feltételeit – minden bizonnyal erősödik a külföldi bankok érdeklődése az expanzió iránt. Ezt azonban nehezíti a bankok részleges kuponos privatizációja és a bankrendszer magas fokú koncentrációja. Nem valószínű, hogy a nagy cseh bankokban külföldi stratégiai befektető jelenne meg a közeljövőben. Csehországban az új külföldi bankok nagyon agresszívák

és gyorsan terjeszkednek. Így lehetséges, hogy a nagy bankok pozícióját az új versenytársak veszélyeztetni fogják még mielőtt azok stratégiai befektetésekhez jutnának.

Lengyelország helyzete a cseh és a magyar helyzet között helyezkedik el. Egyrésztől a viszonylag új külföldi bankok gyorsan terjeszkednek, másrésztől azonban a kormánynak ki kellene dolgoznia valamilyen módszert, amellyel a külföldi befektetőket még inkább rá lehet venni a privatizációban való részvételre és az állami bankok reformjára. A kormány aktívan ellenezte az új külföldi bankok alapítását, és sikeresen igyekszik a befektetőket a lengyel bankok privatizációja felé terelni. Mivel a bankrendszer a csehnél sokkal kevésbé koncentrált, a befektetési érdeklődés fokozottabb volt. Nem alaptalan feltételezni, hogy a jövőbeli privatizáció további külföldi részvételt fog vonzani.

Bulgáriában és Észtországban a külföldi bankok jelenléte nagyon csekély. Ennek okai inkább a külföldi bankok lanyha érdeklődésében, mintsem az előttük tornyosuló akadályokban rejlenek. Mindkét országban valószínűleg szűk a nemzetközi ügyfelek köre, és valószínűleg túl fejletlen a meglévő belföldi banki infrastruktúra is. Ezenkívül az észt valutatanács sikere lehetővé teszi a cégek számára, hogy külföldről vonjanak be tőkét, és ez visszatartja a bankszektor fejlődését. De Mind Bulgáriában, mind Észtországban a külföldi bankok a többi közép-európai átmeneti gazdaság 1990 első éveiben lezajlott folyamatok útját fogják járni: a külföldi bankok érdeklődése élenkűlni fog, ahogy követik ügyfeleiket ezekre a piacokra.

Az itt bemutatott átmeneti gazdaságok kormányai eltérően kezelték a külföldi bankokat. Lengyelország nem ad bankalapításra jogosító engedélyt, Bulgária a külföldi és belföldi bankokat egyformán kezeli. Ezek a különbségek azt jelzik, hogy az egyes országok az átmenet eltérő fázisaiban vannak.

Az átmenet korai szakaszaiban a külföldi bankok belépése a piacra még egyszerűen annak a várakozásnak a jele, hogy az adott országnak a világ többi országaival folytatott gazdasági kapcsolatai valószínűleg bővülni fognak. Ostoba dolog lenne olyan cégek megjelenését akadályozni, amelyek hozzájárulnának a kereskedelem, a pénzügyek és a befektetések fejlődéséhez. A bankrendszer akadálytalan növekedésének van azonban kockázata, ha az még a bankfelügyelet és -szabályozás infrastruktúrájának kiépülése előtt következik be. Az 1990-es évek elején mind Lengyelország, mind Magyarország szenvedő alanyai voltak az úgynevezett *wild cat* (túlzottan kockázatos) banki gyakorlatnak. Mostanában a bankfelügyeletek vigyáznak arra, hogy megkülönböztessék az olyan érdeklődő külföldi bankokat, amelyek a nemzetközi kereskedelmi és pénzügyi vállalatoknak nyújtanának szolgáltatásokat az olyan külföldi bankoktól, amelyek nem mutatnak hosszú távú elkötelezettséget az ország iránt.

Az átmenet későbbi szakaszaiban a külföldi bankok kitűnő piaci tesztet jelentenek majd a reformok előhaladásának mértékére. A bankrendszernek más iparágaknál fokozottabban kell teljesítenie a vezetés minőségének nemzetközi standardjait. A reformok eredményeképpen a tiszta portfólióval és megfelelő tőkeellátottsággal rendelkező bankoknak kell fennmaradniuk. A külföldi bankok érdeklődése a megreformált bankszektor privatizációja iránt a reformok sikerének is egy mércéje.

Bár a lengyel és magyar bankprivatizáció lassan indult, mivel nem volt világos, hogy a reformfolyamat befejeződött-e, azonban az ING részvétele a Bank Slaski privatizációjában és a Budapest Bank privatizációja külföldi stratégiai befektető részvételével arra utal, hogy Lengyelországban és Magyarországon a bankrendszer megfelel a követelményeknek. Mindkét példa tanulságos. Az ING már régen szeretett volna belépni a lengyel piacra, de ebben akadályozták. Egy meglévő bank privatizációjában való részvétel lehetősége nem igen vonzotta a bankot, és ez a megfontolás csak lassan változott. Az események azonban azt mutatják, hogy a külföldi bankok belépését korlátozó politika sikeresnek bizonyulhat. A magyar hatóságok meglepetten tapasztalták, milyen nehezen találhatnak

stratégiai külföldi befektetőket. A külföldi bankok lanyha érdeklődése azt mutatta, hogy a magyar bankrendszer reformja még nem fejeződött be. A Budapest Bank iránti érdeklődés azonban azt jelzi, hogy mégis van előrehaladás.

Ehhez hasonlítható a Cseh Köztársaság helyzete is. Természetesen sokkal nehezebb stratégiai befektetőket találni a nagyon koncentrált cseh bankszektor nagybankjai számára. Azonban a külföldi érdeklődés hiánya azt is jelzi, hogy a cseh bankrendszer reformja még korántsem fejeződött be.

Minden vizsgált országban lehet példát találni olyan új külföldi bankra, amely gyorsan terjeszkedik, és egyre jobban beépül a helyi piacba. A korábban tárgyalt példák közé tartozik a Citibank és a Creditanstalt. A külföldi kontroll miatti nacionalista aggodalmak ellenére a kormányok nem tettek erőfeszítéseket e cégek terjeszkedésének akadályozására. Ez nagyon szerencsés fejlemény. A Nyugat-Európában jelenlevő külföldi bankok terjeszkedésével való összehasonlítás azt mutatja, hogy ezek az aggodalmak alaptalanok. Ezek az új intézmények valószínűleg pozitív hatást gyakorolnak a belföldi bankszektorra az új technológia bevezetésével, termékinnovációval és az árversennyel. Az új bankokkal járó pozitív externália legjobb példája a bankközi piac fejlődése. Ez azzal magyarázható, hogy az új bankok hamarabb vonzanak hitelkeresletet (az anyaországbeli ügyfelek helyi leányvállalatai és vevői részéről), mint ahogy a náluk elhelyezett betétek gyarapodnak. Ezért valószínűleg a bankközi piachoz fordulnak forrásokért.

Tulajdonképpen Csehországban a jelentős külföldi banki jelenlét hiánya valószínűleg hozzájárult a nagybankok reformfolyamatának lelassulásához.

Végezetül: a külföldi bankok iránt tanúsított magatartásnak három összetevője van:

1. az átmenet kezdeti szakaszában a nyitottabb pénzügyi rendszer előnyeit kell összevetni a gyakran instabil gazdasági környezetben megjelenő új bankok felügyeletére való képességgel,
2. a későbbi szakaszokban a külföldi stratégiai befektetések a privatizációs folyamatban való részvételét kell szorgalmazni, mert ez a bankreform egy próbájának tekinthető,
3. az új külföldi bankok fejlődése pozitív fejlemény, mivel az ezzel járó kompetitív környezet előnyei nagyobbak, mint a meglévő bankok számára okozott költségek.

### *Hivatkozások*

- BONIN, J.–WACHTEL, P. [1996]: Towards Market-Oriented Banking in the Economies in Transition. Second Dubrovnik Conference on Transition Economies.
- CAPEK, A. [1995]: The Bad Loans and the Commercial Banks Policies in the Czech Republic. Institute of Economics–Czech National Bank, május.
- HIRVENSALO, I. [1994]: Banking Reform in Estonia. Review of Economies in Transition. Bank of Finland and Baltic Economies in Transition.
- PETKOVA, I. [1995]: Bank Privatization in Bulgaria. Conference on the Role of the Banking System in the Economic Transformation of Central European Economies, Varsó, május.
- THE FINANCIAL ... [1994]: The Financial System in Poland, 1993–1994: Guide to the Polish Financial Sector. Bank Monthly, Polish Development Bank with Association of Ministry of Finance, Varsó, 1994.